

MIECZYŚLAW KĘDELSKI

RELACJE CEN ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH
W DŁUGICH OKRESACH CZASU JAKO KONSEKWENCJE ZMIAN
W STRUKTURZE SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ WPOLSCE

I. PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Przedmiotem opracowania jest statystyczna prezentacja relacji cen artykułów żywnościowych w Polsce; — na tle innego kraju, który w długim okresie czasu przekształcił się z rolniczo-przemysłowego w przemysłowy. Odpowiednimi materiałami dysponujemy jedynie w odniesieniu do USA. W odniesieniu do Polski badaniem objęto ceny tych artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego, które nie są poddawane wtórnemu przerobowi. Zwężenie zakresu rzeczowego podyktowane jest koniecznością posługiwania się materiałem jednorodnym. Względy merytoryczne przemawiają za wyeliminowaniem kosztów przerobu przemysłowego, jako jednego z komplikujących elementów badania. Czynimy to, mając głównie na uwadze zmienność tych kosztów, która podlega odmiennym prawidłowościom. Badanie obejmuje przede wszystkim zespół artykułów żywnościowych sprzedawanych na targowiskach.

Nie rezygnujemy równocześnie z ukazania pionowych relacji cen. Dzięki przedstawieniu relacji między cenami targowiskowymi, detalicznymi w handlu uspołecznionym i cenami skupu, będziemy mogli wnioskować o sile powiązań między tymi systemami cen.

Weryfikacja tendencji wymaga rozpatrywania relacji cen w długich, a nawet bardzo długich okresach czasu; te ostatnie będziemy nazywali zamiennie ultradługimi. Pod pojęciem okresu długiego rozumiemy taki okres, w którym dostrzec można — poprzez przypadkowe wahania — tendencje w kształtowaniu się relacji cen. Dla artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego okres ten zamykamy w przedziale 10 - 20 lat.

Relacje cen artykułów żywnościowych kształtują się w długim okresie czasu pod bezpośrednim wpływem struktury ekonomicznej, która z jednej strony jest efektem preferencji społecznych, z drugiej natomiast znajduje odbicie w relacjach elementów rynku i kosztów. Zachodzące w długim okresie czasu zmiany poziomu sił wytwórczych i struktury funduszu nabywczego ludności, przy zróżnicowanych potrzebach grup społecznych, znajdują kompensatę w różnicowaniu się tendencji wewnętrznych

i pionowych relacji cen. Z kolei struktura demograficzna i zawodowa społeczeństwa — przy określonym z góry agregacie potrzeb fizjologicznych — wyznacza strukturę popytu podstawowego na żywność. Stopień dostosowania tej ostatniej do podaży artykułów żywnościowych stymuluje bezpośrednio relacje cen.

Można przypuszczać, iż w sytuacjach zakłóconego piramidalnego rozwoju ludności — jaki ma miejsce w Polsce — zmiana struktury demograficznej w długim okresie czasu odgrywa istotną rolę w wyznaczaniu popytu częściowego i stanowi jego determinantę. Zjawisko wyżów i niżów demograficznych powoduje przesuwanie się w czasie cykli konsumpcyjnych. Fizjologiczne potrzeby w zakresie żywności kształtują się bowiem różnie w zależności od grupy wieku i płci, a więc określają strukturę agregatu jednostek konsumpcyjnych. Zmianę struktury demograficznej w Polsce obrazuje tabela 1,

Tabela 1

Zmiana struktury demograficznej w Polsce w 1960 r. w porównaniu z 1950 r.

Wiek (lat)	1950 r.	1960 r.	1960 : 1950 r.		
			Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
do 7	15,7	16,3	104	105	104
7 - 13	12,2	16,5	135	148	127
14 - 19	11,4	8,2	72	72	73
20 - 29	16,9	14,2	84	81	89
30 - 49	26,3	24,8	95	94	97
50 - 64	12,1	14,1	116	110	124
65 i więcej	5,4	5,9	109	116	106

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1965. Przegrupowania własne.

Rozwój kulturowy społeczeństwa określa z jednej strony optymalną wielkość i strukturę potrzeb podstawowych, z drugiej zaś popyt dodatkowy" na niektóre artykuły żywnościowe. Przejawem rozwoju kulturowego społeczeństwa może być np. zmiana w strukturze wykształcenia, którą obrazuje tabela 2.

Tabela 2

Struktura wykształcenia pracowników zatrudnionych w gospodarce narodowej w latach 1958 i 1968.

Lata	Wykształcenie w %			
	wyższe	średnie	zasadnicze	podstawowe
1958	3,8	16,1	8,2	71,9
1968	4,7	19,6	15,3	60,5
1968/1958	124	122	186	84

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1964, dane Departamentu Statystyki Pracy i Placy GUS. Przegrupowania własne.

Pewne też, różnice zachodzące w strukturze spożycia żywności między pracownikami fizycznymi i umysłowymi mogą mieć wpływ na zmianę struktury popytu w długich okresach czasu, w miarę jak zmienia się struktura zawodowa społeczeństwa. Pracownicy umysłowi kupują w zadzie więcej nabiału i owoców a mniej mięsa, przetworów zbożowych i warzyw. Różnice te mogą wynikać głównie z poziomu kulturalnego, warunków pracy i poziomu płac. Zmiany w stopniach nierównomierności rozkładów płac — w sytuacji istnienia różnej elastyczności dochodowej popytu — pociągają za sobą zmiany w strukturze wydatków na żywność. Z kolei te ostatnie nie muszą się zmieniać proporcjonalnie w stosunku do struktury spożycia, zależą bowiem w dużej mierze od kształtowania się relacji cen w długim okresie czasu. Stosunkową zmianę w strukturze płac pracowników fizycznych i umysłowych w ciągu 10 lat przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Struktura zatrudnienia pracowników fizycznych i umysłowych według zarobków w gospodarce uspołecznionej w latach 1956 i 1966

Pracownicy	Zarobki miesięczne w zł		
	do 1500	1501—2500	2501 i więcej
Struktura zatrudnienia w %			
1956 r.			
Ogółem	75,8	19,9	4,3
Fizyczni	77,0	19,1	3,9
Umysłowi	73,5	21,6	4,9
Fizyczni/umysłowi	105	89	80
1966 r.			
Ogółem	12,5	48,5	39,0
Fizyczni	16,4	50,5	33,1
Umysłowi	8,3	44,5	47,2
Fizyczni/umysłowi	198	113	70

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1960; Biuletyn Statystyczny 1968, nr 5.

W okresie ultradługim zachodzą ewolucyjne zmiany w strukturze społeczno-ekonomicznej: powstaje nowa technika i technologia produkcji, zmienia się struktura demograficzna i zawodowa społeczeństwa, zachodzą zmiany w rozkładzie dochodów, kształtują się nowe potrzeby. Okres ten zamyka się w przedziale 50-100 lat. Ze względu na dostępność materiału posługiwać się będziemy w tym zakresie statystykami amerykańskimi.

Przeglądu relacji wymiennych w długim okresie czasu dokonamy w dwu przekrojach: według kryterium realizacji i kryterium użyteczności towarów. Kryterium realizacji zakłada istnienie dwu podmiotów wymiany, tj. producenta i konsumenta, albo producenta i pośrednika, lub też pośrednika i konsumenta. Relacje realizowanych przez te podmioty cen nazywać będziemy pionowymi, np. relacja cen skupu do cen detalicznych cebuli. Natomiast relację cen dwu artykułów o różnej użyteczności nazywać będziemy wewnętrzną, np. relację cen skupu cebuli do marchwi¹

Przy powyższych założeniach wewnętrzna relacja cen przyjmie postać:

$$r_w = \frac{p_x^a}{p_x^b}$$

gdzie:

r_w = wewnętrzna relacja cen

p_x^a = cena x artykułu a

p_x^b = cena x artykułu b .

Pionowa relacji cen wygląda natomiast:

$$r_p = \frac{p_x^a}{p_y^a}$$

gdzie:

p_y^a = cena y artykułu a

r_p = pionowa relacja cen.

II. METODY PREZENTACJI

Przy badaniu relacji cen w długich okresach czasu możemy stosować cztery sposoby prezentacji statystycznej: a) porównanie średnich relacji cen w okresach wieloletnich, czyli tendencji w relacjach, b) porównanie dynamiki cen rocznych o wspólnej bazie wyjściowej, c) porównanie dynamiki relatywnych cen rocznych, d) porównanie dynamiki relacji cen rocznych.

Prezentując tendencję w kształtowaniu się relacji cen łagodźmy wpływ czynników przypadkowych, posługując się średnimi relacjami okresów wieloletnich. Aby otrzymać prawidłowy wynik średniej arytmetycznej z ilorazów, należy zastosować jako wagi dzielniki. W odniesieniu do średnich wewnętrznych relacji cen będzie miał zastosowanie poniższy wzór:

¹ Oprócz wewnętrznych relacji cen istnieją również zewnętrzne, przez które rozumiemy stosunki między cenami artykułów zakupywanych i zbywanych przez jeden podmiot.

$$\bar{r}_w = \frac{\sum p_x^b r_w}{\sum p_x^b}$$

gdzie:

\bar{r}_w = średnia wewnętrzna relacja cen w okresie wieloletnim

Po przekształceniu wzór ten sprowadza się do postaci:

$$\bar{r}_w = \frac{\sum p_x^a}{\sum p_x^b}.$$

Natomiast wzór na pionową relację cen w okresie wieloletnim sformułować można:

$$\bar{r}_p = \frac{\sum p_x^a}{\sum \frac{p_x^a}{r_p}} = \frac{\sum p_x^a}{\sum p_y^a}.$$

Obliczając średnią relację cen w okresie wieloletnim, możemy oprzeć się także na przeciętnych cenach wieloletnich. Ponieważ sposób ten daje analogiczne wyniki jak poprzedni, co wynika z poniższych przekształceń:

$$\bar{r}_w = \frac{\bar{p}_x^a}{\bar{p}_x^b} = \frac{\frac{\sum p_x^a}{n}}{\frac{\sum p_x^b}{n}} = \frac{\sum p_x^a}{\sum p_x^b}$$

oraz

$$\bar{r}_p = \frac{\bar{p}_x^a}{\bar{p}_y^a} = \frac{\sum p_x^a}{\sum p_y^a}$$

gdzie:

n = ilość lat w okresie wieloletnim,

\bar{p} = średnia cena w okresie wieloletnim,

stąd obliczeń średnich relacji cen dokonywać będziemy zamiennie dwoma sposobami. Jest to dopuszczalne jedynie w tych przypadkach, gdy posługujemy się prostymi średnimi arytmetycznymi, a nie zamierzamy ich ważyć.

W przypadku badania tendencyjnych zmian relacji cen w długich okresach czasu mogą wystąpić pewne trudności w zastosowaniu optymalnego okresu do obliczeń tzw. normalnej relacji, aby istniała możliwość łagodzenia siły działania czynników przypadkowych. Równocześnie okres ten nie powinien zawierać w sobie zmian tendencyjnych. W odniesieniu do naszych badań — tam, gdzie będziemy je przeprowadzać w przekroju lat 1949 - 1968 — będziemy posługiwać się okresami pięcioletnimi, co jest uzasadnione faktem, iż gwałtowne zmiany poziomów cen — określone przez reformy cen — mieściły się w tych okresach.

Zmiany te były więc uzależnione od: a) początków bezpośredniej re-

gulacji cen dokonanej przez państwo w latach 1949-1953. b) reformy cen w 1953 r., która ustabilizowała układ cen w latach 1954-1958; c) reformy cen mięsa i tłuszczów w 1959 r., która określiła układ cen dla lat 1959-1963; d) zmiany cen mleka w 1963 r., która określiła układ cen w pięcioleciu 1964 - 1968.

Ponieważ sam wskaźnik, czy kilka wskaźników średniej relacji cen w ujęciu statycznym, nie jest wyczerpującym narzędziem prezentacji statystycznej — niezbędne jest również ukazanie kształtowania się relacji cen w ujęciu dynamicznym. W tym przypadku celowe będzie połączenie indeksów dynamiki ze wskaźnikami relacji. Przekształcając wskaźniki dynamiki indywidualnych relacji cen, dochodzimy do relacji wskaźników dynamiki cen²:

$$i_{rw} = \frac{i_x^a}{i_x^b} \quad i_{rp} = \frac{i_x^a}{i_y^a}$$

gdzie:

i_{rw} = indeks dynamiki wewnętrznej relacji cen

i_{rp} = indeks dynamiki pionowej relacji cen

i_x^a = indeks dynamiki cen x artykułu a

i_x^b = indeks dynamiki cen x artykułu b

i_y^a = indeks dynamiki cen y artykułu a .

Przyjmując jednakowy okres czasu za podstawę prezentacji dynamiki cen będziemy mogli dopatrywać się w różnicowaniu trendów zmian w relacjach cen, albowiem przyczyną ich zmian jest równoczesne różnicowanie się tendencji.

Wewnętrzna współzależność między artykułami żywnościowymi w ramach grup towarowych i między nimi, znajduje swoje odzwierciedlenie w cenach relatywnych, które obliczamy zwykle w drodze podzielenia bieżących cen przez indeks agregatowy grupy towarowej, która zawiera dany artykuł:

$$p_r^a = \frac{p_x^a}{I_x^A}$$

gdzie:

p_r^a = cena relatywna artykułu a

I_x^A = agregatowy indeks dynamiki cen grupy artykułów zawierających badany artykuł.

Dynamikę cen relatywnych możemy natomiast obliczyć na podstawie dwu wzorów:

² Szczegółowych przekształceń dokonuje autor w oddzielnym opracowaniu. Por. M. Kędełski, *Metody badania relacji cen w czasie i przestrzeni*. Roczniki Ekonomiczne, 1970, nr 22.

$$a) \quad i_{pr}^a = \frac{P_{rn}^a}{P_{ro}^a}$$

gdzie:

i_{pr}^a = indeks dynamiki cen relatywnych

P_{rn}^a = cena relatywna w okresie badanym

P_{ro}^a = cena relatywna w okresie podstawowym;

$$b) \quad i_{pr}^a = \frac{P_{xn}^a}{I_{xn}^A}.$$

Obydwa sposoby prezentacji dynamiki cen relatywnych dają analogiczne wyniki, gdyż :

$$\frac{P_{rn}^a}{P_{ro}^a} = \frac{P_{xn}^a}{I_{xn}^A} : \frac{P_{xo}^a}{I_{xo}^A}.$$

Ponieważ I_{xo}^A (w okresie podstawowym) równa się 1, wobec tego:

$$\frac{P_{rn}^a}{P_{ro}^a} = \frac{i_{xn}^a}{I_{xn}^A}$$

Rozbieżność dynamiki cen relatywnych, głównie wewnątrz grupy artykułów substytucyjnych — przy założeniu stabilności relacji kosztów — wskazywać może na różnicowanie się cząstkowych równowag rynkowych. Z drugiej strony, w przypadku istnienia wewnętrznego zróżnicowania elastyczności krzyżowej, zmiany cen relatywnych mogą pociągnąć za sobą zmiany strukturalne w popycie, a jeszcze większe w wydatkach na żywność.

Badanie relacji cen w długich okresach czasu musi uwzględnić fakt zmiany wartości użytkowej porównywanych w czasie artykułów. W przypadku tych artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego, które nie podlegają przerobowi, nie jest to istotny aspekt. Komplikuje nieco sprawę przerób pierwotny. Tam jednak, gdzie to było możliwe, sprowadziliśmy materiał do postaci jednorodnej w drodze przeliczeń na jednostki według dominujących cech kwantytatywnych, np. mleka według zawartości tłuszczu.

W przypadku prezentacji pionowych relacji cen wystąpiły w niektórych przypadkach bardziej kłopotliwe sytuacje. Wiadomo bowiem, że np. jaja lub ziemniaki sprzedawane na targowiskach posiadają wyższą jakość od podobnych artykułów sprzedawanych w punktach skupu. Z kolei wzrost selekcji w detalu powoduje, że oferowana jakość towarów w tym zakresie ulega zmianie. Cykliczny charakter plonów płodów ogrodniczych sprawia, że w przypadku zmian struktury gatunkowej — o ile jesteśmy w stanie odnieść do określonego agregatu relacje cen — nie jesteśmy w stanie przeciwstawić im równocześnie relacji użyteczności. Niemożność sprowadzenia w niektórych przypadkach materiału źródłowego do po-

staci jednorodnej wymaga szczególnie krytycznego ustosunkowania się do interpretacji wyników.

Inny aspekt przedstawia problem prezentacji relacji cen większych agregatów. Nawiązania łańcuchowe w przypadku badania indeksów cen grup artykułów w długim okresie czasu powodują pewne zniekształcenia na skutek zmian strukturalnych w agregacie. Jednakże przedstawiana dynamika, również w ujęciu relatywnym, może nieco osłabić deformację.

III. RELACJE CEN OTRZYMYWANYCH PRZEZ PRODUCENTÓW ROLNYCH W ULTRADŁUGIM OKRESIE CZASU. W USA

Produkcję rolniczą znamionują trzy zasadnicze cechy: a) względnie niski poziom wydajności pracy społecznej i powolniejszy jej wzrost niż w innych gałęziach produkcji, b) stabilność przebiegu procesów społecz-

Tabela 4

Relacje cen otrzymanych przez farmerów w USA według okresów dziesięcioletnich*

Produkty	Okresy lat							
	1880— —1889	1890— —1899	1900— —1909	1910— —1919	1920— —1929	1930— —1939	1940— —1949	1950— —1959
Dynamika cen — lata 1870 - 1879 = 100								
Jabłka	89	86	92	149	192	125	291	337
Ziemiaki	88	83	100	172	183	114	213	218
Świnie	108	86	120	215	205	148	336	403
Ciełeta	82	67	80	132	163	121	219	364
Drób	84	88	113	167	244	163	259	221
Jaja	93	82	105	154	180	117	219	249
Śmietana	86	74	86	141	189	133	254	334
Masło	83	74	87	139	187	113	230	279
Ser	93	79	101	159	183	116	235	299
Dynamika cen relatywnych								
Jabłka	.	.	.	100	114	116	130	93
Ziemiaki	.	.	.	100	96	92	84	66
Świnie	.	.	.	100	84	92	99	93
Ciełeta	.	.	.	100	97	102	114	125
Drób	.	.	.	100	128	131	101	64
Jaja	.	.	.	100	105	103	93	93
Śmietana	.	.	.	100	116	129	117	123
Masło	.	.	.	100	116	112	104	96
Ser	.	.	.	100	102	98	96	96
Mleko	.	.	.	100	109	110	110	103

* Średnie ceny wieloletnie obliczono jako proste średnie arytmetyczne cen rocznych. Dynamikę cen relatywnych obliczono dzieląc indywidualne indeksy dynamiki cen wieloletnich przez agregatowy wskaźnik cen otrzymywanych przez farmerów.

Źródło: *Trends in Natural Resource Commodities*, Baltimore 1962; *Statistical Abstracts of the United States* 1959, 1962.

no-ekonomicznych, c) długi cykl produkcyjny. Cechy te sprawiają, że szczególnie w ultradługich okresach czasu dają się zauważyć trwałe zmiany strukturalne, wynikające z różnicowania się tendencji. Zmiany te znajdują również swoje odbicie w wewnętrznych relacjach cen artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego. Różnicowanie się dynamiki cen płodów rolniczych otrzymywanych przez farmerów w długim okresie czasu prezentuje tabela 4.

Okres 90-letni predysponuje nas do wysunięcia tezy, iż w ultradługim okresie czasu relacje cen płodów rolniczych na obszarze USA uległy istotnym zmianom. O ile w pierwszych trzech dziesięcioleciach zmiany relacji cen następują stopniowo w miarę upływu czasu, to w XX w. nie mają one w całokształcie charakteru trendów. Można to wytłumaczyć między innymi cyklicznym charakterem gospodarki kapitalistycznej, w której fazy cykli mają nierówną siłę w różnych gałęziach produkcji rolniczej.

Analizując relatywne zmiany cen poszczególnych artykułów rolniczych w latach 1910 - 1959, możemy doszukać się następujących tendencji:

- 1) ciągły i znaczny spadek relatywnych cen ziemniaków,
- 2) spadek relatywnych cen jaj, sera i masła, a stabilizacja cen mleka od 1920 r.
- 3) wzrost relatywnych cen żywca wieprzowego i znaczny wzrost cen cieląt od 1920 r.
- 4) relatywny wzrost cen drobiu do 1939 r., potem znaczny spadek,
- 5) znaczny wzrost cen relatywnych jabłek do 1950 r.

Nie wdając się w szczegółową analizę prawidłowości w przykładowo zaprezentowanych tendencjach cen relatywnych trzeba zauważyć, że w zasadzie relatywnemu wzrostowi cen podlegały głównie artykuły żywnościowe charakteryzujące się wyższym stopniem w hierarchii potrzeb. Wiązanie jednak tych prawidłowości ściśle z elastycznością popytu nie wydaje się nam słuszne, bowiem popyt na żywność ma charakter pośredni. Do producenta rolnego dociera on za pośrednictwem aparatu handlu i przetwórstwa.

Cechą współczesnego kapitalizmu jest spadek udziału producentów rolnych w cenie detalicznej artykułów "żywnościowych. Można to dostrzec w tabeli 5, obrazującej kształtowanie się relacji indeksów agregatowych cen płodów rolniczych i cen detalicznych artykułów żywnościowych w ciągu 50 lat. Tendencja spadkowa pionowej relacji cen agregatów jest zakłócona przez okres ożywienia gospodarczego po wielkim kryzysie lat 1929-1933 oraz przez okres II wojny światowej. Po 1946 r. tendencja spadkowa tej relacji nabiera znów charakteru istotnego. Spadek relacji między cenami otrzymywanymi przez producentów a płaconymi przez konsumentów artykułów żywnościowych tłumaczy się zwykle szybkim wzrostem masy konsumentów, jak również wzrostem udziału aparatu pośredniczącego między producentem rolniczym a konsumentem

Tabela 5

Dynamika relacji cen otrzymanych przez producentów rolnych do cen detalicznych żywności w USA, w latach 1916-1965*
Lata 1913-1915 = 100 (w \$)

Lata	Dynamika cen		Relacja a : b	Lata	Dynamika cen		Relacja a : b
	farma (a)	detal (b)			farma (a)	detal (b)	
1916	118	115	103	1941	122	133	92
1917	177	148	120	1942	157	155	101
1918	204	170	120	1943	190	173	110
1919	216	192	113	1944	194	170	114
1920	210	211	100	1945	204	173	118
1921	123	160	77	1946	232	196	118
1922	130	150	87	1947	273	242	113
1923	141	155	91	1948	283	260	109
1924	142	152	93	1949	247	247	100
1925	155	166	93	1950	256	249	103
1926	145	171	85	1951	300	277	108
1927	140	166	84	1952	286	286	100
1928	148	163	91	1953	256	275	89
1929	147	166	79	1954	247	273	90
1930	124	156	79	1955	235	271	87
1931	86	129	62	1956	231	272	89
1932	64	107	59	1957	238	281	84
1933	69	105	64	1958	248	294	84
1934	89	116	77	1959	233	289	81
1935	108	125	86	1960	231	292	79
1936	113	126	90	1961	229	296	77
1937	121	131	92	1962	234	299	78
1938	96	115	84	1963	229	303	76
1939	94	118	80	1964	226	304	74
1940	99	119	83	1965	236	313	75

* Przeliczenia własne.

Źródło: Statistical Abstracts of the United States 1959, 1962, 1965, 1967.

artykułów żywnościowych. Korzyści z tego spadku osiąga głównie aparat pośredniczący, a tracą na tym zarówno producenci jak i konsumenci; i to tym więcej, im wyższy jest udział kosztów stałych w kosztach pośrednictwa.

IV. RELACJE CEN SKUPU DO CEN DETALICZNYCH ŻYWNOSCI W POLSCE

O ile w USA bezpośrednia zależność między cenami otrzymywanymi przez producentów rolniczych a cenami detalicznymi żywności była rozluźniona przez wzrastające koszty i zyski aparatu pośrednictwa, to w warunkach możliwości bezpośredniego regulowania cen więz ta nabiera

innego charakteru. Najważniejszy wpływ na zmianę relacji pionowych posiadają zabiegi polityki cen. Przypisanie systemowi cen skupu oraz systemowi cen detalicznych dwóch samodzielnych funkcji pociąga za sobą zmianę relacji, w miarę jak zmieniają się preferencje państwa. Transakcje targowiskowe spełniają tu rolę miernika zachwianej równowagi rynkowej w obrocie społecznym.

Podstawową funkcją cen skupu w Polsce jest oddziaływanie na produkcję rolniczą — i to głównie w kierunku stymulowania wolumenu i struktury podaży artykułów rolniczych, z drugiej natomiast strony podstawową funkcją systemu cen detalicznych jest regulowanie konsumpcji przez wyznaczanie poziomu płac realnych i kierunków spożycia. W warunkach, w których występuje szybki wzrost płac i innych dochodów ludności miejskiej, a równocześnie nie podąża za nim wzrost wydajności w rolnictwie, następuje stopniowy wzrost cen otrzymywanych przez producentów rolniczych. Wynika to z faktu, że wzrastający strumień wydatków na żywność nie napotyka na wystarczającą podaż. Równocześnie szybsze tempo przyrostu ludności miejskiej od tempa przyrostu ludności wiejskiej powoduje przesunięcia relacji spożycia rynkowego i naturalnego. Proces denaturalizacji spożycia wyzwala mechanizm rynkowy powodując zmiany w tendencjach relacji cen skupu do cen detalicznych. Ścieranie się tych dwu przeciwstawnych tendencji określa wzrost popytu. Z drugiej strony zapewnienie maksymalnej stałości cen detalicznych artykułów żywnościowych przyczynia się do wzrostu udziału producentów rolniczych w cenach detalicznych. O ile prawidłowość ta daje się zauważyć (w tabeli 6) zupełnie wyraźnie w odniesieniu do agregatu żywności, począwszy od reformy cen z 1953 r., to nie można równocześnie dopatrzeć się jej w odniesieniu do każdego artykułu z osobna. W tym drugim przypadku widoczne jest wyraźnie różnicowanie się tendencji. Relacja cen skupu do cen detalicznych mleka, a od 1956 r. również ziemniaków, charakteryzuje się powolnym ale wyraźnym spadkiem i ma charakter skokowy. Natomiast w kształtowaniu się relacji cen warzyw, z wyjątkiem kapusty, widoczny jest wzrost w czasie.

Wzrost pionowej relacji cen agregatu żywności nie ma przebiegu ciągłego, bowiem w latach 1960-1962 nastąpiło załamanie się trendu i od 1963 r. znów wystąpiła tendencja zwyżkowa. Przyczyn tego stanu rzeczy należy, jak sądzimy, upatrywać w trudnościach eksportowych.

Tendencja wzrostu udziału producenta rolnego w cenie detalicznej artykułów żywnościowych jest dopuszczalna z ekonomicznego punktu widzenia do granicy opłacalności ceny detalicznej. Przekroczenie tej granicy prowadzi zwykle do marnotrawstwa w spożyciu ludności i do sytuacji błędnego koła. Polityka cen stymulująca spadek pionowych relacji cen skupu do cen detalicznych wywołuje zwiększony popyt na artykuły żywnościowe. W celu przywrócenia równowagi rynkowej wzrost cen płaconych producentom musi z kolei stymulować wzrost podaży.

Tabela 6

Relacje cen skupu^a do cen detalicznych niektórych artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego w Polsce w latach 1950-1967

Lata	Relacje cen — skup : detal							Dynamika relacji agregatów ^c
	mleko ^b	jaja	ziemniaki	cebula	kapusta	marchew	buraki	
1950	0,58	0,70	0,55	100
1951	0,64	0,74	0,59	98
1952	0,78	0,73	0,51	95
1953	0,43	0,78	0,36	0,53	0,46	0,43	0,42	66
1954	0,48	0,79	0,55	0,47	0,48	0,42	0,45	76
1955	0,52	0,70	0,47	0,60	0,41	0,43	0,43	81
1956	0,61	0,63	0,64	0,55	0,49	0,52	0,43	100
1957	0,66	0,61	0,55	0,66	0,42	0,45	0,43	115
1958	0,64	0,64	0,52	0,61	0,59	0,57	0,56	128
1959	0,63	0,62	0,54	0,78	0,63	0,63	0,61	132
1960	0,64	0,61	0,60	0,68	0,62	0,42	0,45	123
1961	0,66	0,74	0,57	0,62	0,58	0,60	0,63	129
1962	0,67	0,77	0,49	0,60	0,61	0,53	0,63	114
1963	0,66	0,76	0,51	0,67	0,45	0,55	0,49	114
1964	0,55	0,73	0,55	0,69	0,53	0,51	0,61	120
1965	0,55	0,72	0,53	0,76	0,51	0,52	0,62	126
1966	0,55	0,70	0,53	0,64	0,53	0,56	0,62	126
1967	0,55	0,72	0,56	0,59	0,51	0,54	0,62	131

^a W odniesieniu do indywidualnych relacji ceny skupu dotyczą jedynie dostaw ponadobowiązkowych.

^b Mleko w przeliczeniu na 3,5% tłuszczu.

^c Agregaty obejmują w zakresie sprzedaży detalicznej w handlu uspołecznionym takie grupy artykułów, jak: produkty przemiału i przerobu zbóż; mięso, drób i przetwory mięsne; tłuszcze zwierzęce; mleko, przetwory mleczne i jaja; warzywa, ziemniaki i owoce. Indeks cen detalicznych żywności pochodzenia rolniczego obliczono na podstawie indeksów cen poszczególnych grup, posługując się strukturą sprzedaży detalicznej w 1960 r. i zakładając stały system wag. Agregat w zakresie skupu obejmuje takie produkty rolnicze, jak: pszenica, żyto, ziemniaki jadalne, bydło, cielęta, trzoda chlewna, warzywa, owoce, mleko, jaja. Agregat ten dotyczy zarówno dostaw ponadobowiązkowych jak i obowiązkowych. Indeks agregatowy cen skupu obliczono na podstawie indywidualnych indeksów cen poszczególnych artykułów posługując się strukturą wartościową skupu w 1960 r.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1956, 1959, 1967; Statystyka Cen, GUS 1957; dane Zakładu Warzywnictwa IUNG, dane Departamentu Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa GUS oraz Departamentu Statystyki Handlu i Cen GUS.

V. RELACJE CEN SKUPU DO CEN TARGOWISKOWYCH

Obok uspołecznionych jednostek skupu produktów rolniczych istnieje w Polsce szeroki wolny rynek, na którym — w odniesieniu do artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego — niepoślednią rolę odgrywa sieć targowiskowa. Układ cen na tym rynku, zgodnie z programem polityki cen z 1953 r., kształtuje się pod wpływem podaży i popytu. Cena targowiskowa jest w swym założeniu ceną artykułu żywnościowego sprzedawanego bezpośrednio przez producenta konsumentowi, stąd nie jest to cena obciążona kosztami handlowymi. Można więc dopatrzeć się w kształ-

Tabela 7

Relacje cen „elastycznych” artykułów żywnościowych w Polsce w latach 1953 - 1967*

Lata	Artykuły						
	jaja	ziemniaki	cebula	kapusta	marchew	buraki	jabłka
Ceny detaliczne : ceny targowiskowe							
1953	102	104	83	77	73	59	89
1954	97	120	83	95	72	73	89
1955	100	120	87	86	84	79	88
1956	97	113	87	82	74	85	103
1957	98	109	90	104	81	93	104
1958	103	106	87	101	86	80	111
1959	110	102	92	89	105	97	107
1960	107	106	98	92	91	93	104
1961	108	120	102	106	87	75	94
1962	106	109	101	113	79	89	113
1963	103	126	106	168	80	103	112
1964	107	133	110	123	84	75	129
1965	110	123	109	136	84	92	102
1966	108	123	109	130	87	91	129
1967	109	123	106	106	91	78	112
Ceny skupu : ceny targowiskowe							
1953	80	37	44	36	31	25	20
1954	79	65	38	37	31	33	25
1955	79	56	52	35	36	34	29
1956	78	72	48	40	34	36	27
1957	78	60	58	43	36	40	37
1958	80	63	53	60	49	44	20
1959	79	58	73	56	67	59	38
1960	81	64	67	57	38	42	24
1961	81	52	63	62	52	47	34
1962	82	54	61	50	42	54	40
1963	79	65	71	64	43	51	34
1964	79	73	76	65	43	46	31
1965	78	65	82	69	44	56	44
1966	76	66	70	61	43	56	35
1967	79	69	62	54	49	49	37

* Ceny skupu ziemniaków dotyczą dostaw ponadobowiązkowych. Ceny targowiskowe jabłek odnoszą się do jabłek deserowych, a ceny skupu do wszystkich gatunków jabłek.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, 1957, 1968; Statystyka Cen, GUS, 1957; dane Departamentu Statystyki Rolnictwa i Leśnictwa GUS; dane Zakładu Warzywnictwa IUNG.

towaniu relacji cen skupu do cen targowiskowych zmian kosztów pośrednictwa w aparacie skupu, przy założeniu, że cena targowiskowa oscyluje wokół ceny detalicznej w handlu uspołecznionym. W rzeczywistości cena targowiskowa wyprzedza wzrost ceny detalicznej, co widać w tabeli 7. stąd taka interpretacja może budzić pewne zastrzeżenia.

Targowiska stwarzają dodatkowe bodźce dla produkcji i sprzedaży

artykułów żywnościowych zwłaszcza wówczas, gdy ceny w punktach skupu są z tych lub innych względów zbyt niskie. Niepoślednią rolę w kształtowaniu relacji pionowych cen może tu odegrać różnica w stopniach rozwinięcia sieci skupu i sieci targowiskowej. Odgrywają tu więc pewną rolę odległość od punktu skupu i targowiska, udział pośrednictwa, wymagania odbiorców, itp. Rozpatrując przy tym relację przeciętną cen, nie będzie można wydzielić i określić wpływu tej relacji w danym okresie czasu na formy zbytu, ze względu na działanie równoczesne różnych kryteriów przestawienia. To, że ceny tych form zbytu nie oscylują wokół siebie w długim okresie czasu jest wynikiem różnicowania się tych form, w którym niepoślednią rolę odgrywają również zmiany w strukturze asortymentu.

VI. RELACJE CEN DETALICZNYCH W HANDLU USPOŁECZNIONYM

Relacji cen detalicznych w handlu uspołecznionym do cen targowiskowych przypisuje się zwykle rolę „barometru sytuacji rynkowej”³. Jest to miara nader czuła, szczególnie w przypadku, gdy występuje niedobór podaży w handlu uspołecznionym. Gdy w dłuższym okresie czasu popyt na określony artykuł jest przy danych cenach wyższy od podaży — następuje przesunięcie popytu na rynki targowiskowe i stosunkowe podnoszenie cen targowiskowych. Zjawisko to jest łatwo dostrzegalne podczas obserwacji dynamiki relacji cen takich artykułów, jak mięso wieprzowe, słonina i masło (tabela 8).

Nie sądzimy jednak, by w przypadku odwrotnym, a więc w sytuacji przewagi podaży nad popytem, przy elastycznym poziomie cen detalicznych, głównie jaj i płodów ogrodnich, istniała możliwość gwałtownej zmiany relacji cen. W tej bowiem sytuacji nic nie skłania konsumentów do zakupywania towarów w handlu uspołecznionym, kiedy również istnieje nadmiar podaży na targowiskach. Relacja cen jednorodnych dóbr dąży wówczas do jedności, a wzrostu relacji cen (tabela 7) można dopatrywać się w zmianach relacji jakości.

Natomiast w odniesieniu do cen mniej elastycznych, np. takich artykułów, jak nabiał, mięso, drób — towarów, których sprzedaż na targowiskach odgrywa małą rolę, relacja cen może ulegać wahaniom między innymi wskutek zmiany sytuacji rynkowej. Skokowe zmiany w układzie cen detalicznych w handlu uspołecznionym poprzedzone są bowiem zmieniającym się stopniowo układem cen targowiskowych. Z kolei reforma cen bezpośrednio ustalanych przez państwo pociąga za sobą reakcje dostosowawcze na rynku targowiskowym.

³ Por. L. Beskid, *System cen detalicznych w Polsce*, Warszawa 1968.

Tabela 8

Relacje cen detalicznych w handlu uspołecznionym do cen targowiskowych mięsa i nabiału w Polsce, w latach 1949-1968 (w %)*

Lata	Artykuły						
	wołowina	cielęcina	wieprzowina	ślonina	masło	mleko	śmietana
1949	100	119	100	102	99	127	171
1950	—	—	—	—	102	115	119
1951	—	—	—	—	90	103	112
1952	—	—	—	—	75	81	87
1953	127	138	106	110	112	127	113
1954	121	130	102	106	109	122	111
1955	114	112	98	102	101	121	106
1956	104	102	95	101	98	118	106
1957	98	95	95	85	103	119	107
1958	90	·	95	94	82	118	101
1959	88	·	92	107	111	116	109
1960	89	·	104	93	115	115	114
1961	89	77	104	97	114	115	113
1962	87	75	102	96	114	115	112
1963	86	72	97	89	107	119	106
1964	84	69	94	87	105	141	103
1965	83	68	94	91	108	140	103
1966	81	67	94	93	110	139	103
1967	83	69	94	92	110	138	102
1968	90	72	102	98	109	136	101
1949—							
—1953	·	·	·	·	96	111	120
1954—							
—1958	105	110	97	98	99	120	106
1959—							
—1963	88	75	100	96	112	116	111
1964—							
—1968	84	69	96	92	108	159	102

* W latach 1950 - 1952 sprzedaż mięsa na targowiskach nie odbywała się. Ceny masła w odniesieniu do sprzedaży targowiskowej dotyczą masła osekowego, zaś w handlu uspołecznionym — masła wyborowego. Ceny detaliczne mleka w handlu uspołecznionym przeliczono na mleko pełno tuste (3,5% tłuszczu), sprowadzono więc do mleka „targowiskowego”.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, z lat 1955 - 1968; Biuletyn Statystyczny GUS, 1969; Wiadomości Statystyczne GUS, 1949, 1950, 1951; Statystyka Cen, GUS, 1957, 1958-1959, 1960, 1961-1962.

VII. WEWNĘTRZNE RELACJE CEN TARGOWISKOWYCH

Twierdzi się niekiedy, że w długim okresie czasu relacje cen na określonym terytorium nie podlegają gwałtowniejszym zmianom, stąd wyciąga się wniosek, że wpływ cen na różnicowanie się spożycia w czasie jest znikomy. O ile jest to słuszne dla gospodarki charakteryzującej się żywiołowością, to w odniesieniu do gospodarki planowej twierdzenie to

jest nieprzekonywujące. System cen detalicznych w handlu uspołecznionym jest wynikiem planowej polityki państwa, która może w pewnych granicach stymulować przy pomocy tego systemu kierunki spożycia. Mimo, że układ cen targowiskowych jest stosunkowo elastyczny w krótkich okresach czasu, to w długich okresach jest on w znacznym stopniu skorelowany z układem cen detalicznych w handlu uspołecznionym. Różnicowanie się potrzeb wymaga dostosowania systemu cen detalicznych, jak również wyprzedzenia w celu oddziaływania na konsumpcję. Możliwości zaspokojenia bieżących potrzeb są wyznaczone z góry przez podaż, a ta ostatnia ograniczona może być z kolei przez eksport. Tak np. szczególnie

Tabela 9

Dynamika wewnętrznych relacji cen targowiskowych w Polsce, w latach 1954-1968, według okresów pięcioletnich *

Artykuły	Okresy					
	1954-1958	1959-1963	1964-1968	1954-1958	1959-1963	1964-1968
	dynamika cen w %			relacja dynamiki cen w %		
Ogółem	100	115	113	100	100	100
Mięso	100	129	145	100	112	128
Wieprzowe	100	124	140	100	108	124
Wołowe	100	134	146	100	117	129
Ciełce	100	180	210	100	156	186
Ślonina	100	107	113	100	93	100
Drób	100	126	136	100	109	120
Kura	100	124	134	100	107	119
Geś	100	128	151	100	111	134
Kaczka	100	127	139	100	110	123
Indyk	100	151	.	100	131	.
Nabiał	100	110	120	100	96	106
Mleko	100	106	119	100	92	105
Śmietana	100	115	133	100	100	118
Ser	100	112	129	100	98	114
Masło	100	113	117	100	99	104
Jaja	100	121	126	100	106	112
Warzywa	100	124	100	100	108	89
Marchew	100	132	126	100	115	112
Buraki	100	129	112	100	112	99
Kapusta	100	94	109	100	82	97
Cebula	100	101	89	100	88	79
Groch	100	152	161	100	132	142
Fasola	100	147	180	100	128	159
Ziemiaki	100	131	136	100	114	120
Owoce	100	110	89	100	96	79
Jabłka	100	103	92	100	89	81
Miód pszczeli	100	114	.	100	99	.

* Ceny relatywne obliczono dzieląc ceny bieżące przez agregatowy indeks dynamiki cen targowiskowych.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, 1955-1968; Biuletyn Statystyczny GUS, 1969; Statystyka Cen GUS, 1957, 1958-1959, 1960, 1961-1962.

poziom cen jaj w znacznym stopniu zależał od cen kształtujących się na rynku światowym; obniżka cen jaj na rynku światowym po 1962 r. ograniczyła eksport i przyczyniła się do relatywnego wzrostu krajowych cen jaj.

Konsument ma możliwość dokonywania wyboru w ramach określonych przez strukturę podaży, jak również wysokość dochodu i relacje cen. Wzrost zamożności społeczeństwa pociąga za sobą efekty substytucyjne w spożyciu grup żywności, głównie w relatywnym wzroście artykułów droższych i luksusowych. Charakterystyczne dla każdego gospodar-

Tabela 10

Wewnętrzne relacje cen targowiskowych nabiału w Polsce, w latach 1949 - 1968*

Lata	Artykuły						
	śmietana	ser	masło	mleko	śmietana	ser	masło
	relacje cen: mleko=1			dynamika cen relat. rok 1953=100			
1949	5,1	.	18,1	99	90	.	102
1950	5,9	.	17,4	103	109	.	102
1951	6,1	.	20,0	93	101	.	106
1952	6,6	.	23,5	85	100	.	114
1953	6,7	3,5	17,7	100	100	100	100
1954	6,7	3,6	17,0	99	99	100	95
1955	5,7	3,8	17,2	98	100	106	95
1956	5,8	3,7	17,6	97	98	103	97
1957	5,9	3,8	17,7	96	101	105	97
1958	6,1	3,8	17,6	96	105	103	97
1959	6,2	3,8	18,3	94	105	102	98
1960	6,3	3,9	18,4	94	106	105	98
1961	6,4	4,0	18,7	93	106	105	99
1962	6,5	4,1	18,5	93	108	110	99
1963	6,7	4,3	19,1	93	111	113	100
1964	6,7	4,1	18,1	94	111	111	97
1965	6,6	4,1	17,4	95	112	112	95
1966	6,6	4,1	17,1	96	113	111	93
1967	6,6	4,1	17,0	97	113	112	93
1968	6,6	4,2	16,9	96	113	116	93
1949 -							
-1953	6,1	.	19,3	99	99	.	109
1954 -							
-1958	6,0	3,7	17,5	100	100	100	100
1959 -							
-1963	6,4	4,0	18,6	96	106	104	103
1964 -							
-1968	6,6	4,1	17,3	98	111	109	98

* Ceny relatywne obliczono dzieląc ceny bieżące przez agregatowy indeks dynamiki cen targowiskowych nabiału. Relacje cen w okresie pięcioletnim obliczono przy pomocy prostej średniej arytmetycznej.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, z lat 1955-1968; Statystyka Cen GUS, 1957; Biuletyn Statystyczny GUS, 1969; dane Departamentu Statystyki Obrotu i Cen GUS.

czo rozwijającego się społeczeństwa długotrwałe tendencje i zmiany strukturalne przejawiają się w następujących kierunkach: a) silny wzrost spożycia artykułów białkowych, owoców i warzyw, b) słaby wzrost spożycia tłuszczów i węglowodanów. Z drugiej strony tendencje wzrostu poziomu dochodów na 1 mieszkańca pociągają za sobą obniżanie elastyczności popytu względem cen, a więc osłabienie relacji cen między artykułami substytucyjnymi. W miejsce relacji cen główną rolę w stymulowaniu struktury popytu zaczyna odgrywać relacja użyteczności.

Te zmiany, jak również różnicowanie się tempa wzrostu produkcji artykułów żywnościowych — na skutek niejednakowego wzrostu wydajności pracy społecznej w różnych gałęziach gospodarki rolniczej — powodują uzależnienie wewnętrznych relacji cen od splotu wielu czynników społeczno-ekonomicznych.

VIII. UWAGI KOŃCOWE

Dokonana powyżej statystyczna prezentacja oraz próba wyrywkowej analizy pionowych i wewnętrznych relacji cen żywności w długich okresach nasuwa następujące spostrzeżenia i wnioski:

- 1) Relacje cen w długich okresach czasu podlegały istotnym zmianom.
- 2) Różnokierunkowe tendencje pionowych relacji między cenami otrzymywanymi przez producentów a płaconymi przez konsumentów artykułów żywnościowych pochodzenia rolniczego w Polsce i w USA miały swoje pierwotne źródło w różnicach ustrojowych.
- 3) Zmiany relacji cen w długim okresie czasu w Polsce były konsekwencją zmian w strukturze społeczno-ekonomicznej.
- 4) Zmiany w jednym z systemów cen pociągały za sobą zmiany w pozostałych systemach, albo o różnej elastyczności dostosowawczej.
- 5) Przyczyn zmian w relacjach cen należy dopatrywać się bezpośrednio w równym kształtowaniu się sytuacji rynkowej na różne artykuły, jak również w innych źródłach, np. różnicowaniu się wydajności pracy społecznej i kosztów produkcji oraz pośrednictwa, a także jakości w czasie, zmian warunków instytucjonalnych.
- 6) Wpływ zmian struktury demograficznej i zawodowej konsumentów na kształtowanie wewnętrznych relacji cen ma charakter pośredni.
- 7) Zmiany w relacjach cen pociągają za sobą odwrotnie zmiany w strukturze produkcji.
- 8) Mimo wzrostu relatywnych cen żywności, co widoczne jest w tabeli 12, tempo wzrostu tych cen jest mniejsze od tempa wzrostu płac nominalnych w gospodarce narodowej (tabela 11).

Powyższe zagadnienia, ze względu na hipotetyczne ich ujęcie, wymagają oddzielnych studiów i weryfikacji. Racjonalna polityka cen może być jedynie oparta na znajomości związków zachodzących między cenami,

Tabela 11

Relacje dynamiki cen targowiskowych grup artykułów żywnościowych do dynamiki płac netto w gospodarce narodowej w Polsce, w latach 1949-1968*

Lata	Grupy towarowe							
	ogółem	mięso	drób	nabiał	jaja	warzywa	ziemniaki	owoce
Indeks dynamiki cen : indeks dynamiki płac								
Rok 1949=100%								
1950	100	—	87	97	106	117	103	86
1951	119	—	116	109	145	150	96	139
1952	167	—	159	144	163	273	183	129
1953	133	164	105	126	114	111	161	175
1954	124	161	100	119	111	120	129	148
1955	127	165	103	117	112	98	165	152
1956	115	156	96	109	106	117	132	87
1957	106	139	92	99	106	117	116	112
1958	102	138	95	95	105	107	127	66
1959	100	140	92	91	102	97	118	105
1960	98	151	90	89	97	102	129	62
1961	94	143	86	86	92	93	115	87
1962	103	142	86	84	96	142	142	104
1963	88	141	88	84	99	75	118	86
1964	83	143	88	85	90	76	102	60
1965	83	139	84	82	86	76	114	74
1966	77	136	82	79	83	66	102	51
1967	76	129	77	76	82	70	107	59
1968	75	133	76	73	81	·	101	·
Lata 1953 - 1956=100%								
1949-								
-1952	96	—	114	99	115	144	88	81
1957-								
-1960	81	87	91	79	92	95	89	61
1961-								
-1964	74	88	86	72	85	87	87	60
1965-								
-1968	62	83	78	66	75	64	72	43

* Dynamikę relacji w okresach czteroletnich obliczono posługując się prostą średnią arytmetyczną relacji rocznych. Dane dla 1968 r. szacowano na podstawie indywidualnych indeksów cen i systemu wag z lat 1959 - 1961.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, 1955, 1957, 1965, 1968; Biuletyn Statystyczny 1969; Statystyka Cen GUS, 1957, 1960, 1961 - 1962.

ich siły i elastyczności oraz innych struktur społecznych i gospodarczych określających te związki. Perspektywiczne zamierzenia organów planistycznych powinny uwzględniać kształtowanie relacji cen w okresach przeszłych jako podstawę predykcji. Przyjęcie założeń co do zmienności wewnętrznej struktury cen żywności w długich okresach czasu oraz relacji pionowych wydaje się tym bardziej konieczne, im bardziej zamierza się osiągnąć wyższy stopień realności planowania.

Relacje indeksów dynamiki cen detalicznych w Polsce w latach 1949-1968
(w %)

Lata	Agregatywne indeksy cen*			
	A : B	A : C	A : D	T : A
1949	100	100	100	100
1950	100	98	107	112
1951	100	95	113	134
1952	111	117	143	160
1953	111	130	151	122
1954	118	136	146	127
1955	121	146	148	134
1956	122	147	147	134
1957	119	139	143	139
1958	118	138	138	136
1959	120	145	131	141
1960	124	153	135	137
1961	124	155	136	135
1962	127	162	141	146
1963	123	155	131	132
1964	123	156	130	127
1965	123	158	129	130
1966	121	153	120	128
1967	121	152	114	129
1968	124	157	118	130
1949 - 1953	100	100	100	100
1954 - 1958	113	131	117	107
1959 - 1963	117	143	109	109
1964 - 1968	115	144	99	103

* A = indeks cen detalicznych żywności, B = indeks cen detalicznych artykułów i usług konsumpcyjnych, C = indeks cen detalicznych konsumpcyjnych artykułów nieżywnościowych, D = indeks cen usług konsumpcyjnych, T = indeks cen targowiskowych.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, 1957, 1960, 1968; Biuletyn Statystyczny GUS, 1969.

RELATION OF PRICES OF FOOD ARTICLES IN LONG PERIODS OF TIME AS THE CONSEQUENCES OF CHANGES IN SOCIAL AND ECONOMIC STRUCTURE OF POLAND

S u m m a r y

In the article the author performed the statistical presentation of the formation of prices for food articles of agriculture in Poland in long periods of time. In the beginning he showed the methods of presentation and the possibilities of their application, then in the essential part he surveyed the internal and vertical relation of prices against the background of changes of social and economical structure of the country. At first he discussed the elements of social structure that have the indirect influence: the demographic and professional structure; later on he perceived the direct influence in the market relations and differentiation of the prices of production.

Analysing the relations of dynamics of purchase-prices, the author perceived in their forming the increase of participation of the producers in retail-prices as the result of price policy.

Presenting the relations of purchase-prices to market-prices the author connected them with relations of reorganization of sale; whereas the formation of internal relations of market prices he analysed in connection with relations of reorganization of production or consumption. Studying the relations of retail-prices in the socialized trade to market prices the author saw the reasons of their forming in reorganization of purchases from consumers' side in the situation of lack of market balance.

In the last remarks the author presented the conclusions and observations concerning the correlations of relation of prices with the social and economic structure of the country in long periods of time.